

УДК 347.72

Ольга Паплик,аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка

ДОГОВІР МІЖ АКЦІОНЕРАМИ ТОВАРИСТВА ЯК СПОСІБ ЗДІЙСНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Стаття присвячена дослідженню правових особливостей договору між акціонерами товариства як одного зі способів здійснення корпоративних прав. У статті розкрито правові наслідки укладення договору, а також виконання та невиконання останнього. Окрім цього, досліджено, спосіб реалізації яких саме прав може бути закріплений у договорі між акціонерами товариства.

Ключові слова: акціонер, корпоративні права, договір між акціонерами, здійснення корпоративних прав, спосіб здійснення корпоративних прав.

Постановка проблеми. На наше переконання, із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 № 289-VIII законодавець дещо із запізненням, однак все-таки розпочав приводити вітчизняне законодавство у сфері здійснення корпоративних прав акціонерами до такого регулювання вказаного питання, яке здійснюється у країнах Західної Європи та Сполучених Штатах Америки.

Наступним кроком на шляху до таких змін став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» від 23.03.2017 № 1984-VIII, який набрав чинності 18.02.2018 року.

Так, Законом України від 23.03.2017 № 1984-VIII, зокрема, встановлено право на укладення договору між акціонерами, надано поняття такому договору, а також наведено певні особливості його укладення та правових наслідків виконання та невиконання останнього. При цьому можливість укладення договору між акціонерами не є чимось новим для вітчизняного законодавства, адже до набрання чинності вищезгаданим законом ч. 1 ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» (у редакції від 06.01.2018) [1] регламентувала, що статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання.

Натепер вищезгадані положення про договір між акціонерами вилучені із ч. 1 ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства», істотно видозмінені, розширені та викладені у ст. 26-1 вказаного закону.

Однак, незважаючи на більш детальну правову визначеність договору між акціонерами товариства, все ще залишається низка запитань, пов'язаних із ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Правову природу договорів між акціонерами досліджували такі провідні українські вчені, як В. А. Васильєва, О. М. Вінник, Ю. М. Жорнокуй, В. В. Луць, М. М. Сигидин, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. І. Цікало, Т. Б. Штим, О. С. Яворська та інші. При цьому нові законодавчі зміни породили нові дискусійні питання, які нині потребують дослідження.

Метою даної статті є розкриття правових особливостей договору між акціонерами товариства як одного зі способів здійснення корпоративних прав.

Виклад основного матеріалу. Перш за все варто зазначити, що до запровадження нових законодавчих змін серед науковців не було одностайної позиції стосовно найменування договору між акціонерами. Так, О. М. Вінник та Т. Б. Штим називають досліджуваний договір «акціонерна угода» [2, с. 25; 3 с. 146]. В. А. Васильєва говорить про «корпоративний правочин», «корпоративний договір», «акціонерний правочин», «правочин між акціонерами», натомість М. М. Сигидин схильється виключно до такого найменування, як «корпоративний договір» [4, с. 107, 108; 5 с. 139].

Проте сьогодні ч. 1 ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» [1], зокрема, визначає, що договір між акціонерами товариства – це договір, предметом якого є реалізація акціонерами – власниками простих та привілейованих акцій – прав на акції та/або прав за акціями, передбачених законодавством, статутом та іншими

внутрішніми документами товариства. За договором між акціонерами його сторони зобов'язуються реалізувати у спосіб, передбачений таким договором, свої права та/або утримуватися від реалізації зазначених прав.

Отже, з моменту набрання чинності Законом України від 23.03.2017 № 1984-VIII такий вид договору отримав не лише своє остаточне найменування – «договір між акціонерами товариства», а й законодавчо визначене поняття.

Переходячи до визначення сторін договору між акціонерами товариства, зазначаємо, що стороною останнього очевидно можуть бути акціонери в межах одного товариства. При цьому законодавець дозволяє бути стороною договору як акціонеру – власнику простих акцій, так і акціонеру – власнику привілейованих акцій.

Згідно з абз. 2 ч. 1 ст. ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» [1], договір між акціонерами укладається в письмовій формі. Справжність підписів учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю – фізичних осіб на такому договорі засвідчується у встановленому порядку.

Стосовно предмета договору варто зазначити, що не завжди сформульована законодавцем конструкція правової норми дозволяє настільки чітко одразу визначити предмет договору, а саме те, що таким є «спосіб», у який акціонери реалізують належні їм права.

Під способом здійснення прав учасників господарського товариства В. І. Цікало [6, с. 70] розуміє вид поведінки учасника (акціонера), за допомогою якої він реалізує свої правові можливості або виконує взяті на себе обов'язки активними діями або утриманням від них. Також науковець поділяє способи здійснення прав учасників господарського товариства на види за такими критеріями.

За правовими наслідками поведінки учасника товариства способи здійснення його прав поділяються на: фактичні (коли дії учасника товариства не спрямовані на виникнення, зміну або припинення у нього прав та обов'язків, наприклад, присутність учасника на засіданні загальних зборів без участі у голосуванні) та юридичні (коли внаслідок дій учасника товариства у нього виникають, змінюються або припиняються права та обов'язки, наприклад, участь у прийнятті рішень загальними зборами).

Залежно від особи, яка здійснює права учасника господарського товариства, способи їх здійснення бувають: особистими (коли права учасника здійснює він безпосередньо) і за посередництвом інших осіб (коли учасник здійснює свої права через представника).

Враховуючи характер поведінки учасника господарського товариства, способи здійснення його прав можна поділити на: здійснення прав учасника шляхом вчинення активних дій, а також здійснення прав учасника шляхом утримання від вчинення дій (наприклад, невякка учасника на загальні збори товариства).

Залежно від волі учасника господарського товариства способи здійснення прав за договором є: добровільними (учасник здійснює належні йому права за власним бажанням (на свій розсуд)) і примусовими (учасник здійснює свої права незалежно від свого бажання).

Однак не можемо погодитись із видами способів здійснення прав, які виокремлені за останнім критерієм, тобто із добровільними та примусовими.

Вказане зумовлено тим, що кожна зі сторін договору між акціонерами товариства діє добровільно, у тому числі добровільно погоджується в обов'язковому порядку реалізувати належні їй права так а не інакше.

Тобто попри те, що сторона договору вибрала для себе спосіб здійснення, який зобов'язує в імперативному порядку вчинити ряд конкретних дій, такий спосіб все одно вважатиметься добровільним, адже акціонер шляхом підписання досліджуваного договору самостійно погодив вказаний спосіб здійснення прав.

Отже, вважаємо, що залежно від волі учасника господарського товариства доцільно виділити такі способи здійснення прав за договором, як: ті, що допускають диспозитивну поведінку, та ті, що не допускають диспозитивної поведінки (імперативні).

Встановивши, що предметом договору між акціонерами товариства є спосіб реалізації прав, необхідно дослідити, спосіб реалізації яких саме прав може бути закріплений у такому договорі. Так, Закон України «Про акціонерні товариства» зазначає, що це можуть бути «права на акції» та/або «права за акціями», передбачені законодавством, статутом та іншими внутрішніми документами товариства.

Тобто права акціонера, способи реалізації яких визначається у договорі між акціонерами товариства, повинен існувати станом на момент укладення останнього та бути визначеним законодавством, статутом та іншими внутрішніми документами товариства.

Проте абз. 3 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачає, що акціонери – власники простих акцій товариства – можуть мати й інші права, передбачені актами законодавства та статутом акціонерного товариства. Частина 2 статті 26 Закону

України «Про акціонерні товариства», зокрема, регламентує, що у статуті акціонерного товариства визначається обсяг прав, які надаються акціонеру – власнику кожного класу привілейованих акцій [1]. Аналогічні за змістом положення також містить Цивільний кодекс України.

Тобто законодавство передбачає, що обсяг прав акціонерів – власників простих та привілейованих акцій – може бути визначений лише законодавством та статутом товариства. Отже, доходимо висновку, що реалізація акціонерами прав, визначених в інших документах товариства, є неправомірною.

Натомість договір між акціонерами товариства допускає визначення способу реалізації прав на акції та/або прав за акціями, які у тому числі передбачені іншими внутрішніми документами товариства. Звідси доходимо висновку, що реалізація прав, визначених в інших внутрішніх документах товариства, буде правомірною лише для акціонерів – сторін договору – за умови передбачення в останньому способу реалізації таких прав.

При цьому ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» [1] дещо конкретизує, що саме може передбачати договір між акціонерами, а саме вказує на те, що останній може передбачати:

- обов'язок голосувати у спосіб, передбачений таким договором, на загальних зборах акціонерів товариства;
- обов'язок голосувати згідно із вказівкою акціонера – сторони договору;
- обов'язок погоджувати придбання або відчуження акцій за заздалегідь визначеною ціною та/або у разі настання визначених у договорі обставин;
- обов'язок утримуватися від відчуження акцій до настання визначених у договорі обставин;
- обов'язок вчиняти інші дії, пов'язані з управлінням товариством, його припиненням або виділенням із нього нового товариства;
- умови або порядок визначення умов, на яких акціонер – сторона договору – вправі або зобов'язаний придбати або продати акції товариства, та визначати випадки (які можуть залежати чи не залежати від дій сторін), коли таке право або обов'язок виникає.

Однак виникає питання: чи виключно вищенаведене може становити зміст договору між акціонерами товариства? Вважаємо, що ні, адже, як уже було зазначено, ч. 1 ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» (*перше речення*) регламентує, що предметом договору між акціонерами товариства є способи реалізації прав, передбачених законом, статутом та інши-

ми внутрішніми документами товариства. У такий спосіб законодавець дає чітке розуміння того, що сторони можуть передбачити у договорі способи реалізації будь-яких прав, які передбачені у визначених законодавцем джерелах.

Водночас вказівка законодавця у ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» щодо можливості передбачення способів вирішення тих чи інших питань є не чим іншим, як прикладом того, що може передбачати договір між акціонерами товариства.

Так, окрім конкретизованого законодавцем кола питань, договір між акціонерами може, зокрема, передбачати відмінні способи здійснення права на інформацію про діяльність товариства.

Вважаємо за необхідне також звернути увагу на правове становище товариства, акціонери якого вирішили укласти договір між собою, та акціонерів, які не є стороною договору між акціонерами товариства.

Частина 3 ст. ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» [1] у тому числі передбачає, що договір між акціонерами є обов'язковим лише для його сторін. Інформація про укладення договору між акціонерами повідомляється товариству однією зі сторін договору протягом трьох робочих днів із дати його укладення. Публічне акціонерне товариство розкриває інформацію про наявність договору між акціонерами у порядку, встановленому Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» для розкриття особливої інформації про емітента. Якщо інше не встановлено законом або договором між акціонерами, інформація про зміст договору між акціонерами не підлягає розкриттю та є конфіденційною.

Таким чином, договір між акціонерами товариства хоч і нерозривно пов'язаний із самим товариством, однак не може створювати для останнього обов'язок вчиняти певні дії або ж утриматись від вчинення дій. Більше того, акціонери – сторони договору – не зобов'язані доводити до відома акціонерного товариства зміст укладеного між ними договору, однак зобов'язані повідомити про факт укладення останнього. Тобто у разі укладення договору між акціонерами товариство та інші акціонери можуть виступати лише в ролі так званих спостерігачів виконання умов вказаного договору, при цьому лише у тому разі, коли умови останнього це дозволятимуть.

Водночас звертаємо увагу, що законодавець позбавив права на обізнаність про укладення договору між акціонерами акціонерів приватного акціонерного товариства, які не є стороною такого договору. Вказане зумовлено тим, що обов'язок розкрити

згадану інформацію у порядку, встановленому для розкриття особливої інформації про емітента, покладено лише на публічне акціонерне товариство.

Так, ч. 2 ст. 41 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [8] регламентує, що строки, порядок і форми розкриття особливої інформації про емітента та додаткових відомостей, що містяться у такій інформації, встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Пункт 5 глави I розділу II Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.12.2013 № 2826 [9], передбачає, що розкриття особливої інформації має здійснюватися шляхом оприлюднення у загальнодоступній інформаційній базі даних Комісії, опублікування в офіційному друкованому виданні, розміщення на власному веб-сайті та подання до Комісії. Розкриття особливої інформації здійснюється у такі строки: у загальнодоступній інформаційній базі даних Комісії – протягом одного робочого дня після дати вчинення дії, але не пізніше 10.00 години другого робочого дня після дати вчинення дії; в офіційному друкованому виданні – протягом п'яти робочих днів після дати вчинення дії; на власному веб-сайті – протягом п'яти робочих днів після дати вчинення дії.

Однак видається несправедливим такий стан речей, а саме те, що виключно акціонери публічного акціонерного товариства вправі довідатись про факт укладення між акціонерами товариства, учасниками якого вони є, досліджуваного договору. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне надати вищезгадану можливість учасникам приватного акціонерного товариства шляхом внесення законодавчих змін, а саме заміни у другому реченні абз. 3 ч. 3 ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» слів «приватнеакціонернетовариство» на «товариство».

Окрім цього, відповідно до абз. 2, 5 ч. 3 ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» [1], договір щодо прав на акції та/або прав за акціями, укладений стороною договору між акціонерами на порушення цього договору, може бути визнаний судом недійсним за позовом заінтересованої сторони договору між акціонерами лише у разі, якщо буде доведено, що інша сторона договору знала або мала знати про обмеження, передбачені договором між акціонерами. Порушення договору між акціонерами не може бути підставою для визнання недійсними рішень органів товариства.

Тобто законодавець не закріпив, так би мовити, автоматичної недійсності договору, укладеного на порушення договору між акціонерами товариства, однак вказав, що такий може бути визнано недійсним за певних обставин.

При цьому, зважаючи на те, що інформація про сторони та зміст договору між акціонерами товариства є конфіденційною, цілком ймовірно може виникнути ситуація, коли договором, укладеним на порушення договору між акціонерами товариства, може бути інший договір між акціонерами товариства, що укладений з акціонерами, які не є стороною первинно укладеного договору між акціонерами.

Отже, у разі відсутності підстав для визнання недійсним у судовому порядку такого договору може виникнути ситуація, коли один акціонер матиме два однакових або ж взаємовиключних зобов'язання перед різними акціонерами за різними договорами між акціонерами товариства, які є дійсними.

Тобто, не встановлюючи автоматичних підстав для визнання договору, укладеного на порушення договору між акціонерами товариства, недійсним, законодавець дозволяє акціонеру вибрати, який саме із договорів виконувати.

Водночас невиконання умов одного з договорів між акціонерами товариства може мати для акціонера – сторони договору – наслідки у вигляді цивільно-правової відповідальності.

При цьому постає питання доцільності укладення договору між акціонерами товариства, якщо невиконання умов договору не слугуватиме підставою для визнання недійсними рішень органу товариства.

Однак вважаємо такий підхід абсолютно правильним, зважаючи на те, що договір між акціонерами товариства стосується виключно сторін останнього, а тому невиконання договору повинно мати негативні наслідки лише для його сторін та не зачіпати права і законні інтереси інших акціонерів.

Також варто не забувати, що договір між акціонерами – це домовленість сторін, а сторони вправі відступити від своїх домовленостей, однак, як уже зазначалось, у такому разі це може мати для такої сторони договору наслідки у вигляді цивільно-правової відповідальності.

Так, згідно з ч. 6 ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» [1], договором між акціонерами можуть передбачатися способи забезпечення виконання зобов'язань, що випливають із такого договору, та заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань.

Стаття 546 Цивільного кодексу України [1] передбачає, що виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання.

Таким іншим видом забезпечення зобов'язань може бути безвідклична довіреність із корпоративних прав. Частини 1, 2 статті 26-2 Закону України «Про акціонерні товариства» [1] передбачають, що у разі якщо довіреність видається з метою виконання або забезпечення виконання зобов'язань акціонерів, предметом яких є права на акції або повноваження акціонерів, довіритель може зазначити у довіреності, що до закінчення її строку вона не може бути скасована без згоди представника або може бути скасована лише у випадках, передбачених у довіреності (безвідклична довіреність). Безвідклична довіреність припиняється у разі припинення зобов'язання, для виконання або забезпечення виконання якого вона видана.

Отже, поряд зі звичними видами забезпечення зобов'язань законодавець спеціально впровадив для правовідносин за договором між акціонерами товариства такий вид, як безвідклична довіреність із корпоративних прав.

Стосовно правової природи договору між акціонерами товариства зазначаємо, що І. Спасибо-Фатеева вбачає такі варіанти юридичної природи досліджуваного договору: а) зобов'язальна (тобто угода – це звичайний договір); б) як організаційного договору (оскільки в ньому не йдеться про майнові блага); в) як квазіпартнерства, яким вони є за англійським правом; г) як договору підпорядкування, що пояснюється таким: особа, яка не має потрібного пакету акцій, набуває право впливати на рішення загальних зборів і підпорядковує собі управління в АТ завдяки укладеній з акціонерами угоді [7, с. 186].

В. А. Васильєва зазначає, що корпоративні договори найбільше примикають до договорів про спільну діяльність. Проте, на відміну від корпоративного договору, зобов'язання, яке виникає за договором про спільну діяльність, має майновий характер. На відміну від договору про спільну діяльність, де можливе поглинання волі більшістю під час голосування, погодження умов корпоративного договору відбувається шляхом погодження волі усіх учасників [4, с. 108].

М. М. Сигидин також поділяє думку, що корпоративний договір за своєю правовою природою є найбільш подібним до договору про спільну діяльність, на підтверджен-

ня даної позиції наводить спільні риси вищезгаданих договірних конструкцій, а саме: наявність спільної для всіх учасників мети договору; координація діяльності учасників у процесі виконання умов договору; безоплатний характер договірних зобов'язань; корреальний характер відносин, що породжуються договором [5, с. 146].

Ми ж погоджуємося із думкою В. І. Цікала [6, с. 72], який зазначає, що договір між учасниками акціонерами товариства має самостійний характер і належить до окремої групи цивільно-правових договорів – договорів про здійснення прав.

При цьому вважаємо за необхідне додати, що, незважаючи на те що договір між акціонерами товариства не створює нових прав для акціонерів – сторін договору, він є дієвим інструментом, який допомагає досягнути бажаного результату від реалізації тих чи інших прав.

Щодо набрання чинності договором між акціонерами товариства зазначимо таке. Відповідно до ч. 2 ст. 631 Цивільного кодексу України [10], договір набирає чинності з моменту його укладення. Проте абз. 2 ч. 1 ст. ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» [1] передбачає, що дата набрання чинності договором між акціонерами визначається цим договором.

Таким чином, законодавець дозволив сторонам договору між акціонерами товариства відійти від загального правила набрання чинності договорами та дозволив самостійно визначити таку дату.

Висновки з дослідження.

Таким чином, підсумовуючи усе вищенаведене, зазначаємо таке:

1) договір між акціонерами товариства може визначати способи здійснення лише тих прав, які існують станом на момент укладення останнього та визначені у встановлених законодавцем джерелах;

2) сторонами договору можуть бути як акціонери – власники простих акцій, так і акціонери – власники привілейованих акцій;

3) договір між акціонерами товариства не створює жодних правових наслідків для акціонерів, які не є стороною договору, та для самого товариства;

4) договір між акціонерами товариства має власний вид забезпечення виконання останнього, а саме такий, як безвідклична довіреність із корпоративних прав;

5) сторони договору між акціонерами товариства самостійно визначають дату набрання ним чинності;

6) не встановлюючи автоматичних підстав для визнання договору, укладеного

на порушення договору між акціонерами товариства недійсним, законодавець дозволяє акціонеру вибрати, який саме із договорів виконувати;

7) договір між акціонерами товариства є дієвим інструментом, який допомагає досягнути бажаного результату від реалізації тих чи інших прав.

Список використаних джерел:

1. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384.
2. Вінник О. Акціонерні угоди / О. Вінник // Юридична Україна. – 2010. – № 5. – С. 20–27.
3. Штим Т. Б. Правова природа акціонерної угоди / Т. Б. Штим // Європейські перспективи. – 2013. – № 1. – С. 146–150.
4. Васильєва В. А. Корпоративні правочини: питання кваліфікації / В. А. Васильєва // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2011. – № 27. – С. 104–110.

5. Сигидин М. М. Корпоративний договір в системі цивільно-правових договорів / М. М. Сигидин // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2013. – № 33. – С. 139–147.

6. Цікало В. Предмет договору про здійснення прав учасників господарського товариства / В. Цікало // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 68–73.

7. Спасибо-Фатєєва І. Акціонерні угоди / І. Спасибо-Фатєєва // Право України. – 2009. – № 12. – С. 182–190.

8. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – ст. 268.

9. Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.12.2013 № 2826 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13>.

10. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.

Статья посвящена исследованию правовых особенностей договора между акционерами общества, как одного из способов осуществления корпоративных прав. В статье раскрыты правовые последствия заключения договора, а также выполнения и невыполнения последнего. Кроме этого, исследовано, способ реализации каких именно прав может быть закреплен в договоре между акционерами общества.

Ключевые слова: акционер, корпоративные права, договор между акционерами, осуществление корпоративных прав, способ осуществления корпоративных прав.

This article scopes legal characteristics of a shareholder's agreement as one of the instruments for corporate rights execution. The author explains legal effects of the agreement as well as performance and failure to perform it. Additionally, the article provides research of implementation methods that may be scripted by shareholders within the agreement.

Key words: shareholder, corporate law, shareholders' agreement, exercising corporate authority, method of corporate rights execution.